

Na Plaču.

(Spisal M. Čilenšek.)

Lepo poletno jutro se je bilo rodilo. Komaj je jela bledeti luna in prepuščati zlatemu solncu svoje torišče, ostavim tiho mestno ozidje in jo krenem preko razvodja med Dravo in Pesnico ter zavijem pri prvi »leseni roki« na levo v prijazno Pesniško dolinico, želeč še za hlada dospeti na določeni kraj. Cesta je dobra in gladka kakor miza; vije se poleg potoka, zdaj blizu njega, zdaj zopet od njega precej oddaljena. Na desni in levi se vzdigujejo holmi in hribi, med njimi pa iztekajo dolinice in se jedinijo z glavno dolino. S prisojnih obronkov te pozdravljajo vinske gorice — nad njimi v rajski tihoti sv. Urban, po osojah se pa razprostirajo gozdi in zakrivajo rado vednim očem daljne vrhove. Po dolinici sami je največ travnikov in mestoma tudi obdelanega svetá, obrobljenega s sadnim drevjem. Občudujoč lepo okolico in njeno bujno rast primahaš do Zgornje sv. Kungote, kjer se cesta deli. Brez preudarjanja pobiraš svoje stopinje, zapustivši omenjeno selo na levi strani ob Slatinskem potoku, zakaj ugledal si že vrh, kamor si se bil namenil. Še nekoliko brzih korakov, potem se ti pa začno noge nekako ustavljati in upirati, kakor bi te hotele opominjati: le počasi, prijatelj, tako ne ide dalje, tukaj je razvodje med domačim in tujim življenjem. Polagoma stopaš naprej in predno dosežeš vrh, postojiš in si obrišeš pot s čela. Nekaj streljajev še in odpre se ti s Plača prav lep in zanimiv razgled, toda nič ga nisi vesel, zakaj pred dušo ti stopajo obrazi iz davnih, davnih časov — in ti so popolnoma drugačni od dandanašnjih.

Da potolažiš vsaj za kratek čas razburjeno domišljijo, obrneš se na nasprotno stran in pogleduješ na cesto, ki te je pripeljala do meje slovenskega jezika. Prav osamela se ti zdi; niti vóz, niti ljudij ne ugledaš mnogo, povsod je vse nekako zapuščeno, mrtvo. Pred nekolikimi desetletji je bilo tod drugačno življenje. Po tej cesti ni drdral samo nerodni poštni voz, ampak pomikalo se je na težkih vozovih, na ozkih in širokih parizarjih, raznovrstno blago z juga proti severu in narobe. To vam je bilo vpitja in krika, predno so prišli klanecu do vrha! To je torej kos stare vélike ceste, katero so bili neki l. 1829. zaradi prehudega klanca opustili in zgradili nekoliko niže novo, ravno cesto. Pa tudi todi ni dandanes toliko ljudij, kakor nekdanj. Poleg nje rožlja namreč ona železna kača, katera je potisnila voznike v kot in jim odkazala drugo, njim samim gotovo koristnejše delo.

Želeč ohladiti se in nekoliko okrepčati, stopiš na desno v bližnji gozd. Takoj se ti razdani, da so tukaj tla različna od prejšnjih. Ondi si se čudil rodovitni zemlji, v kateri ležijo majhne ploščice od sljude, bliščeče se kakor biseri, tukaj po vrhu pa tega ne najdeš, temveč nižje plasti pokriva belkast apnenec, kakoršnega nahajamo marsikje na slovenskem Štajerju. To je litavski apnenec, izmed apnencev najmlajši in razmerno še precej rodoviten. — Ker je kraj in čas za to, ozirati se jameš po svojih ljubčkih, in komaj si storil po gozdu nekaj korakov, kar te obstopijo od vseh strani in nagibljejo v rahlem vetriču svoje glavice tebi v pozdrav. To je prijetno dišeči kokorik, ki te je

srečal tu na apneni zemlji, kakor je sploh njemu navada. Da ga poznajo povsod po naši domovini, temu je svedok cela vrsta imen, ki jih ima po raznih krajih. Najnavadnejša so: zajček, krvavi lisec, Bogov korček, Bogova žlica, valjávica, soldatki, kržeč, kržič, kozja repica, planinska vijolica, podzemeljske hruške, svinjski kruh, volče jabelko, križič, kroš. krešec in krošec. Ta na videz nedolžna rastlinica ni zaradi mične lepote in prijetnega duha samo tebi k srcu prirastla, prijatelj ji je skoro vsak človek, kateri se rad ozira po lepih cvetkah. Pa vendar človek naj ne sega predaleč! Ljubko cvetje ti res ne more nahučiti, ali opazujoč rastlino najdeš nekoliko pod površjem debelo, od zgoraj in spodaj stisneno, malokdaj okroglo, gomoljasto koreniko; zunaj je rjava, znotraj pa bela. Iz nje izraste mnogo tankih vlaken in 2—3 kratka podzemeljska stebelca z listi in cvetjem.

Listi so srčasti, okroglasti ali ledvičasti in imajo dolge, rdečkaste recle. Listna ploskev je prav lepo razgrnena, več ali manj narezana in z žilami premežena. Zgoraj je temno-zelena in belkasto-lisasta, spodaj pa škrlatno-rdeča.

Rdeči cveti so vrlo dišeči in visijo na visokih, okroglih, rdečkastih receljih, ki so s početka popolnoma ravni in kvišku moleči. Njihov konec je nekoliko ukrivljen in drži veliki cvet. Ko plod dozoreva, zvije se recelj in leži po tleh. Zelena čašica je zvonasta in nacepljena na pet jajčastih, drobno nazobčanih rogljev. Cvetni venec je v svojem spodnjem delu kratko-zvonast in rožnordeč, ob robu navadno temnejši in razdeljen na pet topo-suličastih, nazaj zavihanih lističev. Sedečih, rumenih in navznotraj ukrivljenih prašnikov je pet in med njimi precej dolg nitast vrat, stoječ na jajčasti plodnici.

Plod je okrogla glavica, napolnjena z ledvičastim semenom.

To ti je na kratko mična podoba kokorikova. No, treba še nekoliko omeniti o njegovih lastnostih, da se ga vé vsakdo varovati. Presna njegova korenika je izprva prijetnega, pozneje pa ostrega in grenkega okusa. Posušena je izgubila svoje škodljive lastnosti in prekuhana ter potem pečena je celó užitna. Použita presna korenika povzroči v vratu neko posebno vročino in sušo ter bolečine, ki se razširijo tudi na želodec in čreva. Oboje se ti vname; prijemlje te tudi silno bljuvanje in trebuh ti postane napet. Pozneje nastopi vodena in potem krvava driska, naпослед pa prikazni, ki te uverijo, da so tudi živci napadeni. Te so: omotica, omedlevica, krč, splošna onemoglost in smrt v strašnih mukah in bolečinah.

— Kokorik nam kaže jasno, kako sta združena prijetnost in nevarnost v isti rastlinici. S prijetnim delom naj si sladi človek žalostne ure v ti solzni dolini, nevarnega početja pa naj se ogiblje, kolikor le more.

Radovednost je človeška slabost. V tem slučaju vendar ni težko uganiti, kaj te je prišedšega na vrh tako razburilo, zakaj ti je prešinila neka tesnoba srce. Neka silna moč vleče časih človeka na vrhove, da se ondi iznebi vsakdanjih mislij, da tam pozabi vsaj za nekaj ur vsakdanjega gorjá, ki tare vesoljno človeštvo. Tudi s tega hriba imaš lep razgled, kakoršnega gotovo nisi pričakoval. Pod teboj leži rodovitno Lipniško polje z dolgimi vasmimi in lepimi trgi, po njem pa vali deroča Mura svoje valove hiteč morju v naročje. Polagoma porazgublja se vse v nizke griče in naposled v višje hribovje, dokler ti to ne zapre pogleda na visoke gore. Na levi ti obtiči oko na velikanskih

Korskih Planinah, na desni pa ti uhaja na ogersko raván. In vendar se nekako žalosten obrneš od tega lepega kraja, zakaj ta kraj ti je tuj, tujci so ondotni prebivalci. Ako ne bi vedel, da je bilo nekdaj drugače, radoval bi se lepe zemlje in povzdignil oči proti nebu, ki daruje veselje. A to je bila nekdaj zemlja slovenska, Slovenec je na njej gospodaril. Sčasoma se je to predrugačilo, drugi narodnosti se je moral umakniti Slovenec in sam se je vtopil v njenih valovih, pljuskajočih zmerom bolj in bolj na jug. Bridka nam usoda! — Prijaznejša ti je solnčna stran; tu še prebiva tvoj rod in obdeluje zemljo svojih očetov, tu še slišiš jezik, katerega ti je podala mati slovenska, tu še najdeš šeg in običaje iz davne preteklosti. Zato se pa tudi rad oziraš po vinorodnih Slovenskih Goricah, po raztrganem Dravskem pogorju in lesnatem Pohorju. Niže, onkraj Ptujkega polja ugledaš valovito hribovje spodnjih Haloz in nekatere gore hrvaške, dokler ti ne opeša oko.

Zadosti gledanja, zadosti otožnih mislij! Primeš za popotni les in krepko ga zastavljaš po prejšnjem potu. Pa kakor bi bil začaran, zmerom ti uhajajo misli na nasprotno stran, zmerom se ti podijo neprijetni spomini po glavi. Naposled se vendar nekoliko umiriš in pričneš premišljevati gospodarske razmere tega prijetnega kota. A tudi zdaj čudno odkimavaš, kakor da ni vse tako, kakor bi moralo biti in kakor se površnemu opazovalcu dozdeva. Danes nimaš sreče, nič se ti ne sponese. Ali ti morebiti ne ugajajo lepe hiše s prostornimi in trdnimi pristavami? Ali te zbadajo morda sadunosniki v oči? Ne

to, ne ono, narobe, vse ti je všeč, in vendar . . .! In vendar ni tako, kakor je bilo pred leti in kakor bi bilo lahko tudi še dandanašnji. Tiste lepe hiše s prostranimi posestvi so večinoma last bogatih meščanov, kakega tujca ali pa so pripadle kaki hranilnici. Trdnih kmetov tod ni mnogo; vsakdo ti vé povedati, da jih šteje župa Spodnja sv. Kungota neki samo še petero. To ti je užalilo dušo, in po pravici. Rodovitna zemlja je redila kmetovalca, dokler je ravnal po pameti, pošteno, in mu donašala vsega dovolj. Ali obilnost popači človeka in ga pahne v nesrečo in revščino. Trdni in imoviti gospodarji, misleč, da jim mora vedno obveljati, postali so zapravljevci in dom prepuščali poslom. Ko so se pa jele množiti slabe letine, dobivali so lahko denarja na lepa posestva in zabredli tako v dolgove. Dela so se bili odvadili, dobremu življenju pa privadili. Posledek takega gospodarstva bil je boben, ki je posestnika izpremenil v vinogradnika ali bajtarja, in pahnil njegovo družino v uboštvo. S tem pa ni izgubila samo zemlja pravega svojega lastnika, temveč tudi narodnost steber za stebrom. Tujci se ne potegujejo za nas, ampak za-se in nas potiskajo čim dalje tem bolj proti jugu.

Gledi, dragi čitatelj, kako sva prišla iz prirode na človeško življenje in delovanje! Pa — ne dá se ločiti priroda od človeka, zakaj on ji večinoma daje poseben značaj. Kjer je prebivalstvo slabo, tam trpi tudi priroda, a kjer je dobro in zdravo, tam se veseli ž njim i priroda. Čudovita je ta zveza, ki nam priča, da je priroda ustvarjena — za človeka.

Tako sem mislil, vračajoč se s Plača.

